

Kenyeres Attila Zoltán - Juhász Erika: A kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős kulturális aktivitásai

Bevezetés

A szabadidő a legtöbb ember életében jelen van, annak struktúráját és a benne foglalt aktivitásokat azonban számtalan faktor befolyásolja. Az alábbi kutatásunkban arra keressük a választ, hogy az egyén szabadidejének strukturálására hogyan hat a végzett munka. Konkrétan a kulturális közfoglalkoztatottak szabadidő eltöltését hogyan befolyásolja, hogy ők maguk a kulturális szektorban tevékenykednek. Több, vagy kevesebb körükben a kultúrához köthető szabadidős aktivitás a társadalom egészéhez, illetve más csoportjaihoz képest. A szabadidő definiálásához Stebbins meghatározását vettük alapul, amely szerint az egyén a szabadidejében olyan kötetlen aktivitásokat folytat, amit szabad akaratából végez, számára kielégítő és/vagy önmegvalósító élményt nyújt, miközben saját képességeit és erőforrásait használja. Ez az idő mentes a kellemetlen kötelezettségektől (Stebbins 2015). Vitányi szerint a szabadidő megjelenését a kapitalizmus kialakulása tette lehetővé, amely átalakította a mindennapi életet. Korábban a munka volt az elsődleges, a szabadidő csak kiegészítő jellegű volt, amely a munkát szolgálta. A gazdasági lehetőségek fejlődése tette lehetővé, hogy önállóvá váljanak a szociális, kulturális és feltöltődő tevékenységek. Így megjelent a kötelezettségektől mentes, teljesen szabad idő (leisure) és az eseti szabadidő (free time) (Vitányi 2006). Veblen szerint a free time az az idő, ami nem eltervezett munkával telik, hanem az ember éppen valami olyan dolgot végez, ami megfelel az ízlésének és az adott pillanat lehetőségeinek. A leisure time ennél magasabb szintű, tudatosan megtervezett tevékenységet magában foglaló minőségi szabadidő, az önmegvalósítás ideje, szabad akaratból végzett, de eltervezett aktivitás (Veblen, 1975). Friedman a szabadidő négyféle szféráját különítette el: gazdasági szükségletekhez, társadalmi kötelezettségekhez kötődő, családi kötelezettségekhez kapcsolódó, illetve szórakozási és kulturális tevékenységek. Úgy véli, két fő aktivitási szintje van a szabadidőnek: az „időölés”, ami passzívabb, és az aktív formák, amelyek magasabb rendű aktivitásokat foglalnak magukba (Friedman 1971). Elias és Drunning háromféle szabadidős tevékenységet különít el: a rutin szabadidőt (pl. biológiai vagy háztartási), az önfejlesztéshez és örömszerzéshez kapcsolódó szabadidős aktivitásokat, végül a szórakozási tevékenységeket (idézi: Granasztói 2000). Bukodi és társai szerint hazánkban a rendszerváltást követően átalakult a szabadidő szerkezete. A társas együttlétre (család, barátok, ismerősök), az otthonon kívüli kultúrára (mozi, színház, rendezvények) és a szórakozásra fordított idő aránya csökkent. Még jelentősebb a visszaesés az olvasásra (könyv, folyóiratok, újság) fordított idő esetében, miközben szignifikánsan emelkedett a televíziózásra fordított idő aránya. A szabadidő eltöltés mintázata alapján ötféle tevékenységcsoportot különítettek el: 1. az otthonon kívül fogyasztott magaskultúra (múzeum, színház, opera, hangverseny); 2. olvasás; 3. társas tevékenységek (étterem, mulatságok, barátok fogadása, látogatása, családi események stb.); 4.

testmozgás, sportolás; 5. televíziózás (Bukodi et al. 2005).

Hipotézis és a kutatás részletei

A kutatásunkban azt feltételeztük, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak esetében az átlagosnál magasabb a Bukodi által magaskultúrára (múzeumba járásra, színházba és operába járásra), valamint az olvasásra fordított idő aránya a teljes szabadidőn belül. Tehát gyakoribbak ezen aktivitások a kulturális közfoglalkoztatottak körében, mint a társadalom egészében, vagy annak más alcsoportjaiban. Ezt abból feltételezzük, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak valamely kulturális vagy művelődési intézményben végeznek munkát, ennek megfelelően a mindennapos tevékenységeikben is megjelenik a kultúra iránti érdeklődés, hangsúlyosabban, mint a társadalom egészében. Hipotézisünk ellenőrzésére a Kulturális Közfoglalkoztatási Program harmadik ütemének résztvevői körében, 2016 nyarán végzett online lekérdezés eredményeit használtuk fel. A közfoglalkoztatási programot az akkori Nemzeti Művelődési Intézet indította, ennek első üteme 2013 novemberében kezdődött, a harmadik pedig 2015-ben. A közfoglalkoztatási program célja, hogy átmeneti foglalkoztatást nyújtson a kulturális szférában állást keresők számára, illetve segítse őket a munkaerőpiacra történő visszatérítésben. A 2015 közepéig lezajlott három közfoglalkoztatási programba összesen 17 277 fő kapcsolódott be az ország mind a 19 megyéjéből, illetve Budapestről (Juhász et al. 2016). Az online kérdőívet a Kulturális Közfoglalkoztatási Program harmadik ütemébe bevont 5 383 közfoglalkoztatott közül 3 933-an töltötték ki, ami 73 százalékos válaszadási arányt jelent. A kapott eredményeket összehasonlítottuk a Központi Statisztikai Hivatal idevonatkozó országos adataival, valamint más, szabadidő kutatások által vizsgált populációk hasonló jellemzőivel is.

Hazai és nemzetközi kutatások

Elsőként tágabb kitekintésben vizsgáljuk a szabadidő eltöltés struktúráját. A World Leisure and Recreation Association (WLRA) 1996-ban tette közzé a világ 11 fejlett országában (Ausztrália, Kanada, Franciaország, Németország, Japán, Egyesült Királyság, Hongkong, Izrael, Új-Zéland, Lengyelország, Spanyolország) élők szabadidő felhasználási szokásait. Arra jutottak, hogy a leggyakoribb szabadidős tevékenység a televíziózás, a lakosság 90-95 százaléka nézett tévét. Majd a baráti társaságok, egyesületek látogatása (62 százalék) következett, az olvasás (30 százalék), valamint a mozizás (15 százalék). A színházak, múzeumok, kiállítások látogatottsága ennél kisebbnek bizonyult. Ezeket követte a sportversenyek látogatása, az aktív sportolás és a kultúra. Azt állapították meg, hogy csak egy kicsi, válogatott közönség jár operába, komolyzenei hangversenyekre (WLRA 1996, idézi: Vitányi 2006). Az USA-ban Robinson és Godbey 1995-ös szabadidő kutatása azt állapította meg, hogy az amerikaiak a szabadidejük csaknem felét televíziózással töltötték, a másik fele szociális, kulturális, sport- és rekreációs tevékenységre fordítódott (Robinson – Godbey 1999). Az azóta eltelt 20 évben az arányok szinte változatlanok maradtak. Az amerikai Munkaügyi Statisztikai Hivatala (Bureau Of Labor Statistics– BOLS) 2015-ös szabadidő kutatása azt állapította meg, hogy az USA 15 évesnél idősebb lakossága a rendelkezésére álló napi átlag csaknem 5 óra szabadidő 53,8 százalékát televíziózással tölti, ami átlagosan 2 óra 47 percet jelent naponta. A második helyen a társas tevékenységek és a kommunikáció áll (13,71 százalék – 41 perc), ezt követik a számítógépes játékok (8,4 százalék – 25 perc), az olvasás (6,3 százalék – 19 perc), illetve a sportolás (6 százalék – 18 perc) (BOLS 2017).

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a fejlett országok szabadidő felhasználásában a modern szabadidős tevékenységek, azokon belül a televízió tölt be vezető szerepet, majd a társas tevékenységek és az olvasás.

A hazai kutatások adatait elemezve elsőként az országos vizsgálatokat tekintjük át. Magyarországon 1976/77-ben, 1986/87-ben, 1993-ban, 1999/2000-ben, legutóbb pedig 2009/10-ben végeztek országos, átfogó időmérleg kutatást. Ezt megelőzően 1963-ban Szalai Sándor vezetésével zajlott egy 12 országot átölelő nemzetközi kutatás, amelybe Magyarországot (Győr városát) is bevonták. A szabadidőhöz a következő tevékenységeket sorolták: a tömegkommunikáció fogyasztása, a szórakozás, valamint a „tanulás és mozgalom”. A tömegkommunikációra fordított idő napi átlag 85 percet tett ki Magyarországon (Győrben), amely a második legalacsonyabb időráfordítás volt a vizsgált városok közül az akkori jugoszláviai Maribor után. „Tanulásra és mozgalomra” napi 20 perc, míg a szórakozásra napi 81 perc fordítódott, amelynél csak két szovjet városban mértek alacsonyabb értéket (Szalai 1978). 1965-ben egy másik kutatás is zajlott, a Bratislavai Népművelési Intézet javaslatára a Magyar Népművelési Intézettel közösen mérték fel a televízió művelődési hatásait Magyarország és Csehszlovákia határán fekvő falvak 15 évnél idősebb lakossága körében. A kutatás szerint a televíziózás állt a szabadidő eltöltésben az első helyen (43 százalék) a tanulás-olvasás (21,7 százalék) és a kedvtelés-pihenés előtt. (Harangi – Vitár 1967). Bocsi elemzése szerint a rendszerváltozásig fokozatosan nőtt a szabadidő, onnantól kezdve viszont jelentősen visszaesett a szórakozással és a kultúrával töltött idő- kivéve a televíziózást. A sportolásra fordított idő is csökkenést mutat. A hazai és a nyugati adatokat összevetve Bocsi megállapította, hogy egyre inkább a nyugati mintákat követi a hazai időfelhasználás (Bocsi 2013).

A Központi Statisztikai Hivatal legutóbb 2009/2010-ben mérte fel a hazai lakosság kulturálódási szokásait a 15-74 éves korosztályban. Ezek alapján magasan a modern szabadidős tevékenységek, azon belül a televíziózás (egybevonva a videónézéssel és az internetezéssel) vezetett, a lakosság naponta átlagosan 152 percet tévézett, a férfiak valamivel többet, a nők kevesebbet. Ezt követte a társas időtöltés (48 perc), az olvasás (20 perc), majd a sport, séta és kirándulás (15 perc). A lakosság kultúrára szánt idejének legnagyobb részét (80 százalékát) szintén a televíziózás tette ki. (KSH 2013) Az alábbiakban ugyancsak a KSH adatai alapján foglaljuk össze a hazai lakosság szabadidős aktivitásait, benne a kulturális tevékenységekkel.

1. táblázat: Az egyes kulturális és szabadidős tevékenységekre fordított időtartam aránya a 15–74 éves népesség összes szabadon felhasználható idején belül
(Forrás: KSH 2015)

Szabadidős aktivitás	Az erre fordított idő aránya
Televízió, videó, internet	57,1%
Társas szabadidő	18%
Olvasás	7,5%
Séta, sport, testedzés	5,6%
Hobbi jellegű aktivitások	3,8%
Kulturális intézmények látogatása (mozi, színház stb.)	0,8%

Amint az 1. táblázatból kiolvasható, a hazai lakosság szabadidejének legnagyobb részét (57,1 százalék) televíziózással és internetezéssel töltötte, ezt követték a különféle társas szabadidős tevékenységek (18 százalék). Kulturális aktivitások közül olvasásra a szabadidő 7,5 százalékát fordították, míg a Bukodi értelmezésében magas kultúrához tartozó intézmények látogatására kevesebb, mint 1 százalék jutott a lakosság szabadidejéből 2010-ben (KSH 2015). Az 57,1 százalék magasabb, mint az amerikai Munkaügyi Statisztikák Hivatala által megállapított 53,8 százalék, azonban míg ez utóbbi csak a televíziózással töltött időre vonatkozik, addig a KSH adatai az internet használatát is belefoglalták.

Ugyancsak országos kutatás a témában a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai és Politikatudományi Intézete 2003-ban, országos reprezentatív mintán végzett kérdőíves vizsgálata Magyarország kulturális állapotáról, 3400 ember megkérdezésével. A kutatás a televíziózáson kívüli kulturális és szabadidős aktivitásokat vizsgálta. A felmérés során kifejezetten a kulturális aktivitások gyakoriságára is rákérdeztek, mégpedig úgy, hogy az adott évben hány alkalommal látogattak ilyen intézményeket, illetve hány könyvet olvastak el. Az alábbi táblázatban az erre adott válaszokat foglaltuk össze.

2. táblázat: Hányszor volt.../hány könyvet olvasott 2003-ban?
(Forrás: Hunyadi, 2005)

Aktivitás	a 14–70 éves lakosság összesen
Művelődési házban	4,1 alkalom
Moziban	2,5 alkalom
Múzeumban, kiállításon	2 alkalom
Színházban	1,1 alkalom
Könnyűzenei hangversenyen	0,8 alkalom
Komolyzenei hangversenyen	0,3 alkalom
Hány könyvet olvasott	9,5 darab

A 2. táblázat adataiból az látszik, hogy a legsűrűbben végzett szabadidős kulturális aktivitás a művelődési házak látogatása volt a kutatásban részt vettek között, akik évi átlagosan 4,1 alkalommal látogattak el ilyen intézménybe. A moziba járás is frekventált kulturális aktivitásnak bizonyult (2,5 alkalommal), ahogyan a múzeumba és kiállításra járás is (évi 2 alkalommal). Színházban a megkérdezettek átlagosan 1,1 alkalommal jártak abban az évben, könnyűzenei hangversenyen 0,8 alkalommal, komolyzenei hangversenyen pedig 0,3 alkalommal. 2003-ban pedig átlagosan 9,5 darab könyvet olvastak el. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a Bukodi által magas kultúrához sorolt aktivitások esetén az éves gyakoriság volt a jellemző.

Szintén országos eredményeket mutat a lakosság szabadidő felhasználásáról a Magyar Ifjúságkutatás, amelyet 4 évente végeznek a 15-29 éves korosztályban, 8000 fő megkérdezésével, országos reprezentatív mintán. A legutóbbi, 2016-os Magyar Ifjúságkutatás eredményeit ezen

publikáció megírásakor még csak részben közölték, de a szabadidő felhasználásról már képet kaphatunk. Ezt komparáltuk a 2012-es kutatás eredményeivel az alábbi táblázatban.

3. táblázat: A „Mit csinál a leggyakrabban a szabadidejében?” kérdésre adott válaszok megoszlása a Magyar Ifjúságkutatás 2012 és 2016-os felméréseiben
(Forrás: Székely – Szabó 2017; Nagy 2013)

Szabadidős aktivitás	2012-ben	2016-ban
Tévét néz	44,5%	74,5%
Internetezik, <u>számítógépezik</u>	66%	70%
<u>Chatel, Facebook-ozik</u>	N.A.	56,5%
Zenét hallgat	25,5%	53,5%
A barátaival lóg, beszélget stb.	42%	53,5%
Olvas	22%	33,5%
Sportol	15,5%	26,5%
Semmi <u>különösét</u> , <u>csak úgy elvan</u>	22%	23,5%
„Telefonozik” (játsszik a telefonon)	N.A.	22%
Kirándul, túrázik	5%	22,5%
Gyereket nevel	8%	13,5%
Barkácsol	2,5%	11,5%
Fényképez, filmez	1,5%	10,5%
<u>Játékkonzollal,</u> vagy <u>számítógépes</u> <u>játékkal játszik</u>	3,5%	9%
Zenél, fest, rajzol, szobrászkodik	1,5%	5,5%
Dísz tárgyakat, használati tárgyakat készít	1%	3%

Amint a 3. táblázat adataiból kitűnik, míg 2012-ben az internetezést jelölték meg legnagyobb arányban a fiatalok, mint szabadidős tevékenységet (66 százalék), és a televízió a második helyen állt (44,5 százalékkal), addig 2016-ban a televízió bizonyult a legnépszerűbb szabadidős tevékenységnek a vizsgált 15-29 éves fiatalok körében. 74,5 százalék válaszolt úgy, hogy szabadidejében tévézik, 70 százalék pedig internetezik. 2012-ben még nem vizsgálták, de 2016-ban már külön kategóriaként szerepelt a chatelés és Facebookozás. A fiatalok 56,5 százaléka végez ilyen aktivitást szabadidejében. A zenehallgatók aránya a 2012-es 25,5 százalékról 53,5 százalékra nőtt 2016-ra, míg a barátokkal töltött időt is többen jelölték meg 2016-ban (53,5 százalék), mint az előző ifjúságkutatás idején. 2016-ban minden harmadik fiatal olvasott a szabadidejében (33,5 százalék). Összességében azt mondhatjuk, hogy minden szabadidős aktivitás esetében jelentős emelkedés volt tapasztalható az előző, 2012-es ifjúságkutatás eredményeihez képest. A fiatalok szabadidejét a televízió és az internethasználat dominálta, kulturális tevékenységek közül egyedül

az olvasás jelent meg. A magas kultúrához köthető aktivitásokat ebben a gyorsjelentésben nem részletezték.

Ugyanakkor a kutatás végzői hangsúlyozzák, hogy folyamatosan csökken a hagyományos kulturális intézmények látogatottsága a fiatalok körében, magas azok aránya, akik teljesen távol maradnak ezektől. 80 százalék felett van azok aránya, akik soha nem mennek art moziba, operába, komolyzenei koncertekre, 40 százalék pedig multiplex moziban sem volt még. A kutatás szerint szembeötlő a különbség a fővárosiak és a községekben élő fiatalok között a kulturális fogyasztásban és annak gyakoriságában. A budapesti fiatalok körében a legmagasabb a színházba, hangversenyre, könyvtárba, múzeumba, kiállításra járók aránya, miközben a községekben élők inkább diszkókba, bálókba, művelődési házakba, mulatságokra járnak. A kutatás szerint ez az egyes településekre jellemző infrastrukturális ellátottsággal és a válaszadók iskolai végzettségével hozható összefüggésbe (Székely – Szabó 2017).

4. táblázat: A havonta legalább egyszer színházba és moziba járók aránya a Magyar Ifjúságkutatás 2016 szerint
(Forrás: Székely – Szabó 2017)

Színházba járás	2000	2008	2016
Budapesten	11%	13%	5%
Községekben	>5%	5%	2%
Moziba járás	2000	2008	2016
Budapesten	75%	33%	11%
Községekben	33%	20%	6%

Amint a 4. táblázat adataiból kiderül, a fővárosi fiatalok körében is csökkent mind a színházba, mint a moziba járók aránya, azonban még így is jelentős differenciák mutathatók ki a két csoport között a budapestiek javára. 2016-ban a fővárosi fiatalok mindössze 5 százaléka járt havonta egyszer színházba, a községekben élők körében már csak 2 százalék volt ez az arány. A moziba járók többen voltak, de a budapestiek közül is csak 11 százalék nézett meg havonta legalább egy filmet moziban, a községekben élő fiataloknak pedig mindössze 6 százaléka. Ugyanakkor népszerűek voltak a fiatalok között az olyan társasági színterek, mint a kocsma, vagy a kávéház. A leginkább látogatott helyek a sörözők és borozók, a megkérdezett fiatalok 8 százaléka hetente látogatott ilyen intézményeket, elsősorban a 20 és 24 év közötti városlakókra volt jellemző ez az aktivitás. A kutatás során a különféle kulturális intézmények látogatottságát is megvizsgálták, amelyből mi aktivitási indexet számítottunk. Ennek eredményeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

5. táblázat: A különböző kulturális színterek látogatottsági gyakorisága a Magyar Ifjúságkutatás 2016 eredményei szerint
(Forrás: Székely – Szabó 2017)

Aktivitási színtér	szinte soha	évente többször	2-3 havonta	havonta többször	hetente	Aktivitási index
Multiplex mozi	42%	26%	24%	7%	1%	1,99
Könyvtár	64%	18%	10%	6%	2%	1,64
Koncert	54%	31%	10%	3%	1%	1,63
Könyvesbolt	60%	23%	12%	4%	1%	1,63
Kiállítás, múzeum	67%	24%	6%	3%	0%	1,45
Színház	67%	24%	6%	3%	0%	1,45
Art mozi	80%	11%	5%	3%	1%	1,34
Hangverseny	87%	7%	3%	1%	1%	1,19
Opera	91%	5%	2%	1%	1%	1,16

Amint az 5. táblázat adataiból kitűnik, a vizsgált kulturális színtereket tekintve a 15 és 29 év közötti magyar fiatalok leginkább a mozit látogatták. 24 százalékuk 2-3 havonta jár moziba, és ez volt az egyetlen olyan kulturális színtér, amely esetében 50 százalék alatt maradt a soha nem látogatók aránya. Az aktivitási index 1,99 volt, ami a legmagasabb értéknek bizonyult ezen színterek között. Második helyen a könyvtárak látogatása szerepelt 1,64-es aktivitási indexszel, és hasonló a helyzet a koncertek látogatása, valamint a könyvesboltba járás esetén, mindkét színhely 1,63-as indexszel szerepelt. Azonban figyelemre méltó, hogy a könyvtárba sosem járók aránya már 64 százalékos volt. A fiatalok 67 százaléka sosem jár kiállításra, múzeumokba, illetve színházba. Ezen, Bukodi szerint magas kultúrához sorolt színterek esetében egyaránt 1,45-ös aktivitási indexet számítottunk. Az art moziba soha nem járók aránya 80 százalékos, hangversenyre a fiatalok 87 százaléka, operába pedig 91 százalékuk nem jár soha. Ennek megfelelően az aktivitási indexet tekintve az opera végzett a legutolsó helyen (1,16-os) a vizsgálatba bevont kulturális színterek esetében.

Hasonló eredményekre jutottak a regionális szintű, egyetemistákat és főiskolásokat lekérdező kutatások is. Ilyen volt a Campus-lét a Debreceni Egyetemen kutatás, amely 2010-ben 2384 diák megkérdezésével készült. Marián elemzésében a különböző kulturális és szórakozó helyek látogatottsági gyakoriságából készített pontszámokon alapuló indexet. A „hetente többször jár” választ 100 pontnak, a „hetente” választ 75 pontnak, a „havonta” választ 50 pontnak, a „ritkábban” választ 25 pontnak, míg a „soha” válaszokat 0 pontnak vette, és ezek átlagát kiszámolva kapta a gyakorisági indexet. Ennek eredményeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

6. táblázat: A különböző kulturális és szórakozási szinterek látogatottságának gyakorisági indexe a Campus-lét a Debreceni Egyetemen kutatás alapján
(Forrás: Marián 2014)

Tevékenység	Gyakorisági index
Kocsmá/söröző/borozó	47 pont
Szórakozóhely	45 pont
Kávézó/teázó	42 pont
Buli, házibuli, party	40 pont
Pizzéria, étterem	40 pont
Diszkó	32 pont
Multiplex mozi	25 pont
Koncert	24 pont
Lovarda buli	21 pont
Kiállítás	21 pont
Színház	21 pont
Kazánház-buli	14 pont
Hangverseny	10 pont

Amint a 6. táblázat adataiból kitűnik, a vizsgált kulturális és szórakozási szinterek közül a kocsmák, sörözők és borozók vezettek a debreceni egyetemisták körében a 2010-es kutatás szerint, 47 pontos átlaggal. Ezt követték a szórakozóhelyek (45 pont), a kávézók és teázók (42 pont), valamint a bulik, házibulik és egyéb partyk (40 ponttal). A kiállítás a 10. helyen szerepel 21 ponttal, csakúgy, mint a színház. Az utolsó helyen a hangversenyek végeztek 10 pontos átlaggal. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a magaskultúra nem szerepelt a prioritások között a debreceni egyetemisták között, a kiállítások látogatása, a színházba és hangversenyre járás az utolsó helyeken végzett a kutatás során.

A fent említett kutatások eredményeit összegezve elmondható, hogy a hazai lakosság szabadidejét a televízió nézés dominálja, ezt követik a különböző társas tevékenységek, valamint az olvasás. Kifejezetten kulturális intézmények (benne a magas kultúrához tartozók is) látogatására a szabadidőnek alig 1 százaléka jut országos átlagban. Az utolsó helyen a komolyzenei hangversenyek állnak. Hasonló képet mutatnak a fiatalok körében végzett országos és az általunk bemutatott, egyetemistákat vizsgáló regionális kutatások. A fiatalok különösen ritkán járnak kiállításra, színházba, valamint hangversenyekre. A legnépszerűbb kulturális színhelynek körükben a multiplex mozik bizonyultak. Szignifikáns különbségek voltak kimutathatók a fővárosi és a községekben élő fiatalok között, előbbiek körében jóval gyakoribbnak bizonyult mind a színházba, mind a moziba járók aránya, bár az ifjúságkutatás mindkét esetben összességében csökkenő tendenciát detektált.

Saját kutatási eredmények

Kutatásunkban a szabadidő strukturálásához Falussy és Vukovich, valamint Hunyadi tipológiáját használtuk. Ezek a particionalizálások már figyelembe veszik a technológiai fejlődést is, annak a szabadidő eltöltésére gyakorolt hatását. Így nemcsak az aktivitás szerint, hanem a felhasznált eszközök alapján is szeparálhatók a különböző szabadidős aktivitások. Ilyen a „hagyományos” és a „modern” szabadidő. Falussy és Vukovich az időt három nagy csoportra particionálta: 1. társadalmilag kötött idő (ide tartozik a munka, a tanulás, a közlekedés stb.); 2. fiziológiailag kötött

idő (például: alvás, étkezés, higiénia); 3. szabadidő és választott tevékenységek. Ez utóbbit két részre osztották a kutatásaik eredményei alapján: a tévé előtt töltött időre és az összes többire (Falussy – Vukovich 1996). A Falussy és Vukovich által elkülönített, tévé előtt töltött időt tovább gondolva Hunyadi bevezette a modern szabadidő koncepcióját, amelybe a kompjúter-használatot, a videózást, a mozit, valamint a digitális hanghordozókon (pl. CD) és kazettán történő zenehallgatást is belesorolta (Hunyadi 2005). A kulturális közfoglalkoztatottak szabadidő struktúrájának feltérképezésekor mi is ezt a tipológiát vettük alapul. A modern szabadidő, a „screentime” kategóriájába soroltuk a televíziót, a filmnézést, a zenehallgatást és az internet használatot. Ezekben belül megvizsgáltuk a legelterjedtebb közösségi média, a Facebook használatát, az e-mailezéssel és chateléssel töltött időt, valamint a számítógépes játékokra fordított időt is. Így különbséget tettünk a modern és a hagyományos szabadidős tevékenységek között. A vizsgált tevékenységek kiválasztásakor egyrészt a KSH által végzett legutóbbi (2009/2010-es) a hazai lakosság kulturális aktivitást mérő kutatás kategóriáit, másrészt a Campus-lét a Debreceni Egyetemen, valamint az Ifjúságkutatás kategorizálását vettük alapul. A tevékenységekhez pedig intenzitási indexet képeztünk a megadott gyakoriságok súlyozásával. Elsőként a modern szabadidős tevékenységekkel naponta eltöltött időt analizáltuk.

7. táblázat: Modern szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
(Forrás: saját készítés; Székely – Szabó 2017)

Tevékenység	naponta	soha	intenzitási index	Leggyakrabban – Ifjúságkutatás (N=8000)
Internetezés	92,6%	7,4%	2,19	70%
Televíziózás	81,3%	18,4%	1,85	74,5%
Zenehallgatás	80%	20%	1,74	53,5%
Facebook-ozás	79,7%	20,3%	1,54	56,5%
Chatelés, messengerezés, e-mailezés	74,1%	25,9%	1,41	
Filmnézés/sorozatnézés	65,1%	34,9%	1,35	n.a.
Számítógépes/internetes játékok	35,1%	64,9%	0,6	31% (mobiltelefonon + játékkonzolon)

Amint a 7. táblázatból kitűnik, az általunk lekérdezett kulturális közfoglalkoztatottak körében az internethasználat volt a leggyakrabban végzett modern szabadidős aktivitás, a válaszadók 92,6 százaléka naponta internetezett, és a legmagasabb gyakorisági indexet (2,19) is ezen tevékenység

kapcsán tudtuk detektálni. Ezt követte a televíziózás, a válaszadók 81,3 százaléka naponta tévézett, a gyakorisági index is a második legmagasabb, 1,85-ös lett. A zenehallgatás is gyakori aktivitásnak bizonyult a kulturális közfoglalkoztatottak körében, 80 százalékuk minden nap hallgatott zenét, és ezzel nagyjából megegyező arányban (79,7 százalék) voltak azok, akik naponta Facebookoztak. A gyakorisági index azonban itt már jóval alacsonyabb volt (1,54), a napi aktivitás nem párosult olyan nagy intenzitással. A chatelés, messenger használat, valamint az e-mailezés is gyakorinak bizonyult (74,1 százalék naponta végzet ilyet), az intenzitás itt 1,41-es indexet mutatott. A filmek és sorozatok nézése is a válaszadók többségére napi rendszerességgel volt jellemző, 65,1 százalékuk minden nap nézett ilyet, azonban csak 1,35-ös intenzitási index mellett. A legkevesbé gyakori modern szabadidős tevékenységnek a számítógépes és internetes játékok használata bizonyult, a kulturális közfoglalkoztatottak hozzávetőleg egyharmada (35,1 százalékuk) játszott ilyen eszközökkel napi rendszerességgel. Figyelemre méltó az intenzitási index alacsony értéke (0,6), valamint az is, hogy a válaszadók túlnyomó többsége 64,9 százaléka egyáltalán nem játszik számítógépes játékokat. Az adatokat a szintén országos ifjúságkutatás eredményeihez csak áttételesen lehet hasonlítani, inkább csak tendenciákat lehet felvázolni. Az ifjúságkutatás során ugyanis a leggyakrabban végzett tevékenységre kérdeztek rá, a mi kutatásunk pedig a napi intenzitást vizsgálta. Ha mégis összehasonlítást akarunk tenni, akkor azt mondhatjuk, hogy a fiatalok körében a televíziózás gyakoribbnak bizonyult, mint az internetezés, ami fordítottja a kulturális közfoglalkoztatottak körében detektált rátáknak. A zenehallgatás, Facebookozás és chatelés esetén nem lehet összehasonlítást tenni, a számítógépes és internetes játékokat tekintve hozzávetőlegesen hasonló arányokat mutattunk ki. Az ifjúságkutatás esetében a 31 százalék a 9 százalék konzolon történő játék és a 22 százalék mobiltelefonon végzett játékaktivitás összeadásából adódott.

Kutatásunk során a modern szabadidős tevékenységek mellett a hagyományos szabadidős aktivitásokat is megvizsgáltuk. Bár Hunyadi a mozit is a modern kategóriába sorolta, mi hagyományosnak vettük, mert a napi rendszerességgel történő mozizás nem életszerű, és a korábbi szabadidő kutatások adataiban sem szerepelt napi gyakorisággal. A hagyományos szabadidős aktivitások közül a következő tevékenységeket elemeztük: olvasás, önképzés; színházba járás; multiplex moziba járás; művész moziba járás; múzeumba, kiállításra járás; komolyzenei hangversenyre járás; könnyűzenei koncertre járás; zenei fesztiválokra járás; buliba járás; könyvtárba járás; kocsnába járás; sportolás; barátokkal történő személyes találkozás. A vizsgált tevékenységek kiválasztásakor ez esetben is a KSH által végzett legutóbbi (2009/2010-es) a hazai lakosság kulturális aktivitást mérő kutatás kategóriáit, a Campus-lét a Debreceni Egyetemen, valamint az Ifjúságkutatás kategorizálását vettük alapul. A tevékenységek gyakoriságából pedig itt is gyakorisági indexet képeztünk.

8. táblázat: Hagyományos szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
(Forrás: saját készítés)

Tevékenység	naponta	hetente	havonta	évente	soha	gyakori- sági index
Olvasás, önképzés	39%	30,6%	19,5%	9,7%	1,1%	2,97
Barátokkal személyes találkozás	15,5%	35,7%	35,7%	11,3%	1,8%	2,52
Sportolás	13,7%	30,4%	27,4%	19,2%	9,4%	2,20
Könyvtárba járás	11,7%	12%	25,6%	34,4%	16,3%	1,68
Múzeumba, kiállításra járás	1,2%	1,3%	8,9%	72,7%	15,8%	1,00
Buliba járás	0,4%	2,5%	15,7%	49,4%	32%	0,90
Könnyűzenei koncertre járás	0,3%	1,2%	8,4%	58,7%	31,4%	0,80
Színházba járás	0,3%	0,9%	6,2%	63,3%	29,3%	0,80
Multiplex moziba járás	0,3%	0,7%	11,1%	52,8%	35,1%	0,78
Zenei fesztiválokra járás	0,3%	1,0%	6,4%	59,5%	32,7%	0,77
Kocsmába járás	0,5%	2,3%	10,3%	20,1%	66,5%	0,50
Komolyzenei hangversenyre járás	0,4%	0,5%	3,9%	34%	61,2%	0,45
Művész moziba járás	0,3%	0,6%	2,9%	27,4%	68,8%	0,36

Ahogy a 8. táblázatból kiderül, a hagyományos szabadidős tevékenységek közül az olvasás vezet, a válaszadók legnagyobb arányban (39 százalék) naponta olvasnak, őket követi a hetente olvasók csoportja (30,6 százalékkal). Ez szignifikánsan magasabb ráta, mint a KSH által 2009/2010-ben mért országos adatok, amelyek szerint a hazai 15-74 éves lakosság 25,2 százaléka olvas naponta (KSH 2015). És jóval magasabb, mint amit Antalóczy és társai állapítottak meg, akik a napi rendszerességgel olvasók arányát mindössze 11,9 százalékra becsülték a felnőtt lakosság körében (Antalóczy et al. 2010). Ugyancsak magasabb az egyetemisták körében mért értékeknél, amelyek drasztikus visszaesérről árulkodnak. Bocsi elemzése szerint a naponta olvasók aránya a 2005-ös Regionális Egyetem Kutatásban mért 72,6 százalékról a 2010-es Campus Lét kutatásban 21,1 százalékra csökkent. (Bocsi, 2013). Németh szintén regionális, pedagógusjelöltek körében végzett 2012-es kutatása szerint a megkérdezettek 28,9 százaléka olvasott naponta (Németh 2013). Ez az arány is jelentősen elmarad az általunk mérttől. A nemzetközi és országos szabadidő-kutatásoknak megfelelően a mi mintánkban is a barátokkal történő személyes találkozás áll a következő helyen, 2,52-es gyakorisági indexszel. Mindez az emberi közösségek, a személyes kapcsolatok fontosságát jelezheti. A következő leggyakoribb napi szabadidős tevékenységnek a sportolás bizonyult (2,20-as index), a résztvevők legnagyobb arányban hetente (30,4 százalék) és havonta (27,4 százalék) végeznek valamilyen sporttevékenységet. A könyvtárlátogatás is népszerű szabadidős aktivitásnak bizonyult a megkérdezett kulturális közfoglalkoztatottak körében (1,68-as indexszel), akik a legnagyobb arányban évente látogatják a könyvtárat (34,4 százalék), de jelentős a havonta könyvtárba járók aránya is (25,6 százalék). Ezt indokolhatja, hogy számos kulturális közfoglalkoztatott olyan intézményben végzi a tevékenységét, ahol a közösségi színtér és a könyvtár egy intézményként működik. Múzeumba és kiállításra a megkérdezettek túlnyomó többsége évente jut el (72,7 százalék), valamint színházba is, de itt már kisebb arányban (63,3 százalék). Ugyancsak évi gyakorisággal jellemző a résztvevők legnagyobb részére a bulizás (0,9-es index), a könnyűzenei koncertek és fesztiválok látogatása (0,8-as és 0,77 és indexekkel), valamint

a multiplex moziba járás (0,78-as index). A felmérésben részt vettek többsége pedig soha nem jár kocsmába, komolyzenei hangversenyre, illetve művész moziba. Azonban jelentős még azok aránya, akik évente néhányszor eljutnak ezekre a helyekre, de a gyakorisági index ezen szabadidős tevékenységek esetében bizonyult a legalacsonyabbnak. Ezen aktivitásokat tekintve a művész moziba járás bizonyult a legkevésbé gyakorinak 0,36-os indexszel, ami annak is köszönhető, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak többsége kisebb településen dolgozik, ahol ezek az intézmények nem érhetőek el.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a megkérdezett kulturális közfoglalkoztatottak körében az országos és nemzetközi trendekhez igazodóan a modern szabadidős tevékenységek (internet és televízió) állnak az első helyen, majd az olvasás, a személyes kapcsolatok és a sport. A televízió szerepe kissé visszaszorult az internethez képest, valamint a naponta olvasók aránya magasabb volt az ismertetett kutatásokban mérteknél. A Bukodi által a magas kultúrába sorolt aktivitások az utolsó helyeken szerepeltek. A legkevésbé gyakorolt szabadidős kulturális aktivitásnak a művész moziba járás bizonyult a kulturális közfoglalkoztatottak körében. Az alábbiakban pedig összegyűjtöttük azokat az adatokat, amelyek különböző mértékben, de összehasonlíthatóak a fentebb ismertetett országos és regionális kutatások eredményeivel.

9.a. táblázat: Hagyományos szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
összehasonlítva más kutatások adataival
(Forrás: saját készítés; KSH 2013; Hunyadi 2005)

Tevékenység	Gyakran: naponta + hetente	Havonta	Évente	KSH 2010-es népszámlálás (a szabadidő százalékában)	MTA kutatás 2003 (aktivitás gyakorisága)
Olvasás, önképzés	69,6%	19,5%	9,7%	7,5%	83% - havonta
Barátokkal személyes találkozás	51,2%	35,7%	11,3%	18%	57% - havonta
Sportolás	44,1%	27,4%	19,2%	5,6%	24% - havonta
Könyvtárba járás	23,7%	25,6%	34,4%	<u>n.a.</u>	<u>n.a.</u>
Buliba járás	2,9%	15,7%	49,4%	<u>n.a.</u>	19% - havonta
Könnyűzenei koncertre járás	1,5%	8,4%	58,7%	<u>n.a.</u>	évente
Múzeumba, kiállításra járás	2,5%	8,9%	72,7%	0,8%	évente
Színházba járás	1,2%	6,2%	63,3%		évente
Multiplex moziba járás	1%	11,1%	52,8%		évente
Komolyzenei hangversenyre járás	0,9%	3,9%	34%		évente
Művész moziba járás	0,9%	2,9%	27,4%		<u>n.a.</u>
Zenei fesztiválokra járás	1,3%	6,4%	59,5%	<u>n.a.</u>	<u>n.a.</u>
Kocsmába járás	2,8%	10,3%	20,1%	<u>n.a.</u>	23% - havonta

A hagyományos szabadidős tevékenységek gyakoriságát összehasonlítva a KSH 2010-es népszámlálásnak, valamint az MTA 2003-as felmérésének idevonatkozó és összehasonlítható adataival, akkor a 9.a. táblázatban azt látjuk, hogy az olvasás és az önképzés jóval gyakoribb aktivitásnak bizonyult a kulturális közfoglalkoztatottak körében, mint a társadalom összességében. A KSH adatai szerint a lakosság szabadidejének 7,5 százalékát tölti olvasással, ezen adatból viszont nem tudunk összehasonlítást tenni. Ugyanakkor az MTA kutatása szerint a résztvevők 83 százaléka havonta olvas, míg az általunk vizsgált kulturális közfoglalkoztatottak esetében ez az arány csak 19,5 százalék, viszont csaknem 70 százalékuk napi rendszerességgel olvas. Ezt figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy az olvasási aktivitás magasabb a kulturális közfoglalkoztatottak körében, mint az átlagos. A könyvtárba járásról nem rendelkezünk összehasonlítható adatokkal, a buliba járási hajlandóságról pedig az MTA többi adatának ismerete nélkül ugyancsak nem lehet összehasonlítást tenni. A múzeumba, kiállításra, színházba, multiplex moziba és komolyzenei hangversenyre járás tekintetében azt mondhatjuk, hogy mind a kulturális közfoglalkoztatottak, mind az MTA kutatásában részt vettek körében az évi gyakoriság dominált, így ez esetben hasonló arányokról lehet beszélni. A KSH adatai szerint ezen aktivitások együttesen a lakosság szabadidejének 0,8 százalékát teszik ki. Ezen adat ismeretében azonban nem tudunk komparatív értékelést tenni. A kocsimba járás viszont vélhetően kevésbé jellemző a kulturális közfoglalkoztatottakra, mint az MTA kutatásában részt vettek, akik 23 százaléka havi rendszerességgel járt kocsimba, szemben a kulturális közfoglalkoztatottak körében mért 10,3 százalékkal. Összességében tehát egyedül az olvasás és az önképzés kapcsán tudtuk egyértelműen kimutatni, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak körében gyakoribb ez a kulturális szabadidős aktivitás, mint a társadalom egészét tekintve. A Bukodi kategorizálásában magas kultúrához sorolt tevékenységek, a múzeumba, kiállításra, színházba, moziba és komolyzenei hangversenyekre járás esetén nem tudunk egyértelmű differenciát detektálni, ezen aktivitások frekvenciája vélhetően nem tér el jelentősen az átlagostól a társadalom egészét tekintve.

Az alábbi táblázatban a 2016-os ifjúságkutatás, illetve a 2010-es Campus-lét kutatás eredményeivel hasonlítottuk össze a saját kutatásunk során kapott értékeket.

9.b. táblázat: Hagyományos szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
összehasonlítva más kutatások adataival
(Forrás: saját készítés, Székely – Szabó 2017, Marián 2014)

Tevékenység	Gyakran: naponta + hetente	soha	intenzi- -tási index	Ifjúságku- tatás 2016 (N=8000)	Campus-lét 2010
Olvasás, önképzés	69,6%	1,1%	2,97	33,5% - gyakran	<u>n.a.</u>
Barátokkal személyes találkozás	51,2%	1,8%	2,52	53,5% - gyakran	<u>n.a.</u>
Sportolás	44,1%	9,4%	2,20	26,5% - gyakran	<u>n.a.</u>
Könyvtárba járás	23,7%	16,3%	1,68	64% - soha	<u>n.a.</u>
Buliba járás	2,9%	32%	0,90	<u>n.a.</u>	40 pont
Könnyűzenei koncertre járás	1,5%	31,4%	0,80	54% - soha	24 pont
Múzeumba, kiállításra járás	2,5%	15,8%	1,00	67%- soha	21 pont
Színházba járás	1,2%	29,3%	0,80	67% - soha	21 pont
Multiplex moziba járás	1%	35,1%	0,78	42% - soha	25 pont
Komolyzenei hangversenyre járás	0,9%	61,2%	0,45	87% - soha	10 pont
Művész moziba járás	0,9%	68,8%	0,36	80% - soha	<u>n.a.</u>
Zenei fesztiválokra járás	1,3%	32,7%	0,77	<u>n.a.</u>	<u>n.a.</u>
Kocsmába járás	2,8%	66,5%	0,50	<u>n.a.</u>	47 pont

A 9.b. táblázat adatait elemezve ugyancsak azt láthatjuk, hogy az olvasás tekintetében kétszeres arányokat detektáltunk a kulturális közfoglalkoztatottak körében. Míg az ifjúságkutatás résztvevőinek 33,5 százaléka nyilatkozott úgy, hogy gyakran olvas, addig a kulturális közfoglalkoztatottak között csaknem 70 százalékos volt a naponta vagy hetente olvasók aránya. A barátokkal történő személyes találkozás esetén nagyjából hasonló eredményeket kaptunk, míg a sportolás inkább jellemző volt a kulturális közfoglalkoztatottakra, mint az ifjúságkutatás résztvevőire. A könyvtárba járás, a könnyűzenei koncertek, a múzeumok, kiállítások, színházak látogatása, a komolyzenei koncertekre, valamint a művész moziba járás esetén csak a soha válaszokat közölték az ifjúságkutatás gyorselemzésében, így csak ezekhez tudunk viszonyítani. Ennek alapján azt láthatjuk, hogy az összes felsorolt aktivitás esetében szignifikánsan magasabb volt a soha válaszok aránya az ifjúság, mint a kulturális közfoglalkoztatottak körében, így áttételesen azt mondhatjuk, hogy a kulturális közfoglalkoztatottakra inkább jellemzőek voltak ezen kulturális aktivitások. A legkisebb differenciát (6,9 százalék) a multiplex mozik esetén, a legnagyobbat (51,2 százalék) a múzeumba és kiállításra kapcsán detektálhattuk. A Campus-lét

kutatásból csak áttételes adatokat, a gyakorisági átlagból számított pontokat ismerünk, ezek alapján ugyancsak azt mondhatjuk, hogy a magaskulturális tevékenységek (múzeum, kiállítás, színház, komolyzenei hangversenyek látogatása) csaknem fele olyan gyakorinak bizonyultak, mint a kocsnába (47 pont) vagy a buliba járás (40 pont). Egyedül a multiplex mozik felkeresése emelkedett ki a kulturális időtöltések közül 25 ponttal. A legkisebb pontszámot a komolyzenei hangversenyek látogatása kapta, bár ez a kulturális közfoglalkoztatottak körében sem bizonyult gyakori aktivitásnak. Bár a rendelkezésünkre álló adatok ebben az esetben is hiányosak voltak, összességében feltételezhető, hogy mind az olvasás, mind az egyéb, kultúrához köthető szabadidős aktivitások esetében a kulturális közfoglalkoztatottak aktívabbnak bizonyultak egyrészt a hazai ifjúság (15 és 29 éves korosztály) egészéhez, másrészt a Campus-lét kutatásba bevont debreceni egyetemistákhoz képest. A különbség főképp az olvasás és önképzés, a múzeumok és kiállítások látogatása, valamint a könyvtárba járás esetén mutatkoztak meg a kulturális közfoglalkoztatottak javára.

Összefoglalás

Összességében azt mondhatjuk, hogy a hipotézisünk, amely alapján a kulturális közfoglalkoztatottak körében magasabb aktivitás detektálható az olvasás és a magas kultúrához tartozó tevékenységek (színház, múzeum, kiállítás, hangversenyek látogatása) tekintetében, csak részben igazolódott be. Egyedül az olvasás és az önképzés kapcsán tudtuk egyértelműen kimutatni, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak körében gyakoribb ez a kulturális szabadidős aktivitás, mind a társadalom egészéhez, mind pedig a fiatalokhoz viszonyítva. A múzeumba, kiállításra, színházba, moziba és komolyzenei hangversenyekre járás esetén nem tudtunk egyértelmű és szignifikáns differenciát detektálni a társadalom egészéhez képest, amelynek oka lehet az összehasonlításra alkalmas adatok hiánya is, valamint az, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak főként kisebb településeken tevékenykednek, ahol ezek a tevékenységek kevésbé érhetőek el gyakorta. Ugyanakkor a rendelkezésünkre álló adatokból feltételezhető, hogy ezen aktivitások frekvenciája nem tér el jelentősen az átlagostól a teljes társadalom relációjában. A még szűkösen és nem minden esetben kompatibilis formátumban rendelkezésükre álló adatokból is kirajzolódik az a tendencia, hogy a szabadidő eltöltését a teljes társadalomra vetítve a televízió és az számítógép dominálja, és a kulturális aktivitások, főképp a magaskultúrához köthető események a kevésbé gyakori szabadidős tevékenységek közé tartoznak mind a társadalom egészét, mind a kulturális közfoglalkoztatottakat, valamint az ifjúságot vizsgálva. Ezen aktivitások mindegyik vizsgált csoport esetében az utolsó helyeken szerepeltek, és ez alól a kulturális közfoglalkoztatottak esetén sem tudtunk kivételt tenni.

Felhasznált irodalom:

- Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (2010): Magyarország kulturális térképe. In: Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (szerk.): Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról. Budapest, Magna Produkció. 14-53. p.
- Bocsi Veronika (2013): Idő a campusokon. Szeged, Belvedere Meridionale

- Bukodi Erzsébet – Altorjai Szilvia – Tallér András (2005): A társadalmi rétegződés aspektusai. Budapest, KSH Népeségkutató Intézet
- Bureau Of Labor Statitics (2017): American Time Use Survey - Leisure and sports activities. Elérhető: <https://www.bls.gov/TUS/CHARTS/LEISURE.HTM>, Letöltés ideje: 2017.01.15.
- Falussy Béla – Vukovich György (1996): Az idő mérlegén, 1963–1993. In: Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 1996. Budapest, TÁRKI, 70–103. p.
- Friedman, Georges (1971): A szabadidő és a munka kielégületlensége. In: Ferge Zsuzsa (szerk.): A francia szociológia. Budapest, KJK, 179–222. p.
- Granasztói Péter (2000): Munka, szabadidő és szórakozás. Társadalmi idők átalakulása a 19. században és a 20. század első felében. In: Fejős Zoltán (szerk.): A megfoghatatlan idő. Budapest, Tabula Könyvek, Néprajzi Múzeum, 103–117. p.
- Harangi László – Vitár Zoltán (1967): Televízió falun (Egy kutatás tapasztalatai). Budapest, Népművelési és propaganda iroda
- Hunyadi Zsuzsa (2005): Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Budapest, Magyar Művelődési Intézet. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>, letöltési ideje: 2017.01.15.
- Juhász Erika – Dudás Katalin – G. Furulyás Katalin (2016): Főbb tendenciák a Kulturális Közfoglalkoztatási Program első három ütemében. In: SZÍN – Közösségi Művelődés. 21. évfolyam, 1. szám. 28–34. p. (Elérhető: http://www.nmi.hu/storage/files/files/2016/szin21_1.pdf, letöltés ideje: 2017. 01.06.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2013): Kulturálódási szokásaink - A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf, letöltés ideje: 2017.01.15.
- Központi Statisztikai Hivatal (2015): 2.10.2. Kulturális aktivitás (2003–2015). Elérhető: http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_10_2.html, letöltés ideje: 2017.01.15.
- Marián Béla (2014): A debreceni egyetemisták és a fesztiválok. In: Fényes Hajnalka – Szabó Ildikó (szerk.): Campus-lét a Debreceni Egyetemen – Ifjúságszociológiai tanulmányok. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 231–247. p.
- Nagy Ádám (2013): Szabadidős tervek és tevékenységek. In: Székely Levente (szerk.): Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötet. Budapest, Kutatópont. 211–228. p.
- Németh Nóra Veronika (2013): Pedagógusjelöltek olvasáskultúrája egy határmenti régióban. Doktori PhD értekezés. Elérhető: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/173311/Ertekezes_Nemeth_Nora_Veronika-t.pdf?sequence=5&isAllowed=y, letöltés ideje: 2014.12.12.
- Robinson, John P. – Godbey, Geoffrey (1999): Time for Life: The Surprising Ways Americans Use Their Time. 2nd ed. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, University Park
- Stebbins, Robert A. (2015): Serious Leisure: A Perspective for Our Time. New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers
- Szalai Sándor (szerk.) (1978): Idő a mérlegen. Budapest, Gondolat Kiadó
- Székely Levente – Szabó Andrea (szerk.) (2017): Magyar Ifjúságkutatás 2016 – Az ifjúságkutatás első eredményei. Budapest, Új Nemzedék Központ. Elérhető: http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf, letöltés ideje: 2017. 03. 10.
- Veblen, Thorsten (1975): A dologtalan osztály elmélete. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Vitányi Iván (2006): A magyar kultúra esélyei (Kultúra, életmód, társadalom). Budapest, MTA Társadalomkutató Központ